

SOCIÁLNÍ KOMPETENCE U GENERACE 65+: EMPIRICKÁ ANALÝZA A IMPLIKACE PRO CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Miroslav Procházka¹, Miluše Vítečková¹, Iva Brabcová²,
Věra Hellerová², Sylva Bártlová², Helena Michálková²,
Tomáš Šubrt³, Jiří Sissak⁴

¹Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika

²Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, Ústav ošetrovatelství, porodní asistence a neodkladné péče, J. Boreckého 1167, 370 11 České Budějovice, Česká republika

³Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Ekonomická fakulta, Katedra aplikované matematiky a informatiky, Studentská 13, 370 05 České Budějovice 5, Česká republika

⁴Yourchance o.p.s. a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Česká republika

Podáno: 23. 3. 2026, Přijato: 3. 6. 2026

To cite this article: PROCHÁZKA MIROSLAV, VÍTEČKOVÁ MILUŠE, BRABCOVÁ IVA, HELLEROVÁ VĚRA, BÁRTLOVÁ SYLVA, MICHÁLKOVÁ HELENA, ŠUBRT TOMÁŠ, SISSAK JIŘÍ. 2026. Sociální kompetence u generace 65+: Empirická analýza a implikace pro celoživotní vzdělávání. *Lifelong Learning - celoživotní vzdělávání*, 16 (1): 87–109.

Abstrakt

Příspěvek analyzuje subjektivně vnímanou obtížnost zvládnutí sociálních situací jako indikátor sociálních kompetencí u obyvatel Jihočeského kraje ve věku 65+ v kontextu celoživotního vzdělávání a aktivního stárnutí. Prezentované výsledky vycházejí z kvantitativního

šetření (N = 403) realizovaného standardizovaným rozhovorem, které je dílčí součástí projektu TA ČR Podpora a rozvoj finanční, digitální, sociální a zdravotní gramotnosti u populace 65+ (TQ01000591). Sociální kompetence byly operacionalizovány jako soubor 14 situačních položek zachycujících subjektivně vnímanou obtížnost zvládnutí konkrétních sociálních situací, hodnocených na pětibodové škále. Analýza využila frekvenční přehledy, střední hodnoty a testy statistické významnosti vztahů mezi hodnocením položek a vybranými sociodemografickými charakteristikami. Výsledky ukazují, že hodnocení těchto situací je diferencováno především podle vzdělání a rodinného stavu, méně podle věku, pohlaví a přítomnosti dětí. Za nejobtížnější byly označeny situace spojené s mezikulturním porozuměním, emoční otevřeností a přátelským chováním v konfliktních situacích. Specifickým zjištěním je vysoký podíl odpovědí „těžko posoudit“ u části položek, který může signalizovat limitovanou míru sebereflexe některých respondentů. Nelze však vyloučit ani alternativní interpretace, jako je odlišné porozumění položkám nebo vyšší kognitivní náročnost jejich posouzení. Závěrem jsou formulovány implikace pro cílené programy dalšího vzdělávání seniorů, zejména pro skupiny s nižším vzděláním a pro ovdovělé osoby, přičemž tato doporučení vycházejí z identifikovaných souvislostí doložených výzkumným šetřením.

Klíčová slova: sociální kompetence, senioři, celoživotní vzdělávání, další vzdělávání, aktivní stárnutí, Jihočeský kraj.

SOCIAL COMPETENCIES AMONG THE 65+ GENERATION: EMPIRICAL ANALYSIS AND IMPLICATIONS FOR LIFELONG LEARNING

Abstract

The paper analyses the subjectively perceived difficulty of coping with social situations as an indicator of social competencies among residents of the South Bohemian Region aged 65 and over within the context of lifelong learning and active ageing. The presented findings

are based on a quantitative survey (N = 403) conducted through standardized interviews and represent part of the outcomes of the project Support and Development of Financial, Digital, Social and Health Literacy among the Population Aged 65+ (TQ01000591). Social competencies were operationalized as a set of 14 situational items capturing the perceived difficulty of managing specific social situations, assessed on a five-point scale. The analysis employed frequency distributions, mean scores, and tests of statistical significance to examine the relationships between item ratings and selected sociodemographic characteristics. The results indicate that the evaluation of these situations varies primarily according to educational attainment and marital status, and to a lesser extent according to age, gender, and the presence of children. Situations involving intercultural understanding, emotional openness, and maintaining a friendly attitude in conflict situations were perceived as the most difficult. A notable finding is the high proportion of „difficult to assess“ responses for several items, which may indicate a limited degree of self-reflection among some respondents. However, alternative explanations cannot be ruled out, including differences in respondents' understanding of the items or the greater cognitive demands associated with their evaluation. The paper concludes with implications for targeted continuing education programmes for older adults, particularly those with lower levels of education and widowed individuals. These recommendations are based on the relationships identified through the empirical investigation.

Klíčová slova: social competencies, older adults, lifelong learning, continuing education, active ageing, South Bohemian Region.

Demografické stárnutí populace je v současnosti považováno za jeden z nejvýznamnějších společenských trendů (WHO, 2002). Z dat Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2026) vyplývá, že na konci roku 2024 tvořili senioři, tedy osoby starší 65 let, v České republice přibližně pětinu obyvatelstva, přičemž jejich podíl bude dle dalších dat ČSÚ (2025) v následujících desetiletích dále narůstat. Podle střední varianty populační projekce Českého statistického úřadu by mohl kolem roku 2100 dosáhnout až zhruba jedné třetiny populace (ČSÚ, 2025). Tento vývoj klade zvýšené nároky nejen na

system zdravotní a sociální péče, ale také na oblast udržení pozitivního přístupu osob starších 65 let k celoživotnímu vzdělávání, kdy podpora kurzů dalšího vzdělávání může významně přispívat k udržení aktivního zapojení seniorů do společenského života. Kvalita života ve stáří je úzce spojena s možností udržovat sociální vztahy, participovat na společenském životě a efektivně zvládat každodenní sociální situace (Hupková, 2013; WHO, 2002). Sociální kompetence lze proto považovat za jeden z významných předpokladů úspěšného sociálního fungování ve vyšším věku. Projevují se v řadě aspektů každodenního života. Patří sem výše uvedené udržování mezilidských vztahů, zvládnání náročných komunikačních situací, schopnost sdílet emoce a orientovat se v proměňujícím se sociálním a kulturním prostředí. Oslabení těchto kompetencí může vést k vyššímu riziku sociální izolace a osamělosti nebo k nižší schopnosti prosazovat vlastní potřeby, a to i v kontaktu s institucemi zdravotní a sociální péče.

Jak dále uvádí Hupková (2013), sociální kompetence představují významnou oblast v kontextu vzdělávání dospělých a seniorů, a to zejména z hlediska jejich rozvoje v rámci motivace aktivního přístupu k celoživotnímu učení. V domácím, resp. středoevropském kontextu však zůstává omezený počet empirických studií, které by u seniorské populace systematicky sledovaly rozdíly mezi vybranými skupinami seniorů a analyzovaly je ve vazbě na relevantní determinanty jejich života, participace a vzdělávání (Čepelka, 2019; Mühlpachr, 2017). Předkládaná studie se proto zaměřuje na empirický popis a vysvětlení variability sociálních kompetencí u populace 65+ ve vazbě na vybrané sociodemografické charakteristiky. V aplikační rovině pak studie ukazuje, jak lze zjištěné rozdíly promítnout do zaměření a konstrukce programů dalšího vzdělávání, a to nikoli jako vedlejší efekt učení, ale jako explicitní vzdělávací cíl podporující sociální začlenění a aktivní stárnutí.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Sociální kompetence v kontextu sociodemografických determinant

Pojem sociální kompetence patří k těm, jejichž vymezení zůstává dlouhodobě předmětem odborné diskuse. Důvodem je nejen jeho víceznačnost, ale i jeho víceúrovňový a multidimenzionální charakter, který má přímé důsledky pro jeho empirické uchopení. Výrost a Slaměník (2008, s. 206) uvádějí, že sociální

kompetence „jako konstrukt sociálních způsobilostí je tvořena komfortem v sociálních situacích, spokojeností s vrstevnickými vztahy, komunikací, kooperací, asertivitou, zodpovědností, sebekontrolou, zvládním konfliktních situací...“ Rose-Krasnorová (1997) ve svém teoretickém přehledu integruje různé roviny chápání sociálních kompetencí od obecné efektivity v sociálních interakcích přes vztahové a statusové aspekty až po konkrétní sociální dovednosti. Sociální kompetence jsou v tomto pojetí chápány jako komplexní, kontextově podmíněný a cílově orientovaný konstrukt, jehož hodnocení zahrnuje jak perspektivu samotného aktéra, tak i ostatních účastníků interakce. Toto pojetí je vztaženo k vývojové úrovni jedince i k situaci, v níž se interakce odehrává. Tato kontextová a situační povaha sociálních kompetencí zároveň umožňuje jejich empirické zkoumání prostřednictvím hodnocení zvládnání konkrétních sociálních situací.

V naší studii vycházíme právě z pragmatického pojetí sociálních kompetencí jako kontextově podmíněných schopností jednat efektivně v konkrétních mezilidských situacích. Tomu odpovídá i způsob, jakým jsou zde sociální kompetence uchopeny. Nejsou chápány jako jeden obecný rys, ale jako soubor konkrétních dovedností a způsobů jednání v různých situacích, které jsou důležité pro každodenní život seniorů (např. zvládnání konfliktů v komunikaci, vyjadřování emocí, navazování kontaktů nebo porozumění lidem z odlišného kulturního prostředí).

V seniorském věku dochází ke specifickým proměnám sociálního chování. Ačkoliv výzkumy naznačují, že stárnutí je spojeno s poklesem kognitivních funkcí v řadě oblastí, schopnost sociálního usuzování a uvažování o mezilidských konfliktech může ve vyšším věku navzdory poklesu fluidní inteligence přetrvávat nebo se zlepšovat (Grossmann, Na, Varnum *et al.*, 2010). Tento závěr odpovídá i české literatuře, která poukazuje na kompenzační roli zkušeností a relativní stabilitu sociálních dovedností ve stáří (Georgi, Dragomirecká, Jarolímová *et al.*, 2024; Vágnerová, 2007). Souběžně s těmito pozitivními efekty se mohou objevovat i určitá omezení sociálního fungování, která souvisejí se změnami kapacitních a motivačních zdrojů a s tím, jak jsou uplatňovány v konkrétních sociálních situacích. Výzkumy zároveň upozorňují na nesoulad mezi laboratorními zjištěními a každodenní zkušeností seniorů.

Zatímco experimentální studie často poukazují na pokles sociální kognice, seniori sami tyto obtíže zpravidla neuvádějí (Henry, Grainger, & Hippel, 2023). Proměny se mohou projevovat i v oblasti empatie, přičemž jejich podoba se

liši v závislosti na pohlaví a osobnostních charakteristikách. Zatímco kognitivní složka empatie (zaujímání perspektivy) má s věkem tendenci klesat, emoční složka (empatický zájem) zůstává relativně stabilní nebo se může u některých skupin, zejména u mužů, dále zvyšovat (Sommerlad, Huntley, Livingston *et al.*, 2021). Vágnerová (2007) zdůrazňuje, že tyto změny nejsou univerzální a jejich dopad na sociální fungování je významně modifikován individuální životní historií a kvalitou sociálních vztahů. Taktéž platí, že sociální kompetence nejsou ve vyšším věku neměnné, ale lze je dále rozvíjet, a to například prostřednictvím vzdělávacích programů zaměřených na sociální dovednosti, které představují smysluplnou součást nabídky vzdělávání seniorů (Hupková, 2013; Špatenková & Smékalová, 2015). České odborné zdroje zaměřené na sociální práci se seniory a politiky stárnutí uvádějí, že takové programy mohou přispívat k posilování komunikace, sociální participace i subjektivně vnímané kvality života ve stáří (Kubalčíková, Havlíková, Hubíková *et al.*, 2015; MPSV, 2014; Špatenková & Smékalová, 2015).

Dalším významným sociodemografickým faktorem, který může ovlivňovat úroveň sociálních kompetencí ve stáří, je úroveň dosaženého vzdělání. Mitchellová, Ailshireová, Brownová a kolegové (Mitchell, Ailshire, Brown *et al.*, 2018) na základě longitudinálního výzkumu ukazují, že vzdělanější senioři mívají vyšší pocit osobní kontroly a nižší míru bezraděje. Tyto rozdíly přitom ve vyšším věku přetrvávají a mohou se v průběhu času dále prohlubovat. Vzdělání tak může ve vyšším věku fungovat jako významný psychosociální zdroj podporující zvládání životních změn a ztrát. Balki, Heyes a Hollandová (Balki, Heyes, & Holland, 2023) dále na základě průřezového výzkumu realizovaného ve Spojeném království během pandemie ukázali, že vyšší vzdělání souvisí s vyšší psychologickou odolností a s menší zranitelností vůči negativním dopadům sociální izolace. Pokud jde o konkrétní sociálně-kognitivní složky, Sommerlad, Huntley, Livingstonová a kolegové (Sommerlad, Huntley, Livingston *et al.*, 2021) na základě rozsáhlého populačního výzkumu ve Velké Británii zjistili, že vzdělanější jedinci bývají v průměru empatictější, zejména pokud jde o prožívání soucitu, a to i po zohlednění věku. Tyto poznatky naznačují, že vzdělání může ve stáří podporovat jak psychosociální zdroje, tak některé složky sociálních kompetencí, což je v souladu s empirickým zaměřením předkládané studie.

Významným sociodemografickým faktorem spojeným s osamělostí ve vyšším věku je také životní situace z hlediska partnerského soužití. Studie

Fierloosové, Tanové, Williamse a kolegů (Fierloos, Tan, Williams *et al.*, 2021) ukazuje, že život bez partnera je významně spojen s vyšší mírou osamělosti u seniorů, a to i po zohlednění dalších sociodemografických charakteristik, přičemž tento vztah se může lišit podle typu osamělosti a pohlaví. Tyto poznatky naznačují, že partnerská situace neovlivňuje pouze subjektivní pohodu, ale také sociální kontext, v němž se uplatňují dílčí složky sociálních kompetencí.

Pohlaví se v oblasti sociálního fungování a některých složek sociálních kompetencí seniorů ukazuje jako faktor, jehož vliv není jednoznačný a závisí na konkrétní dimenzi zkoumaného jevu. Fierloosová, Tanová, Williams a kolegové (2021) uvádějí, že genderové rozdíly v osamělosti se liší podle typu osamělosti i partnerského statusu, zatímco Sommerlad, Huntley, Livingstonová a kolegové (2021) zjistili, že ženy vykazují vyšší míru empatického zájmu i schopnosti zaujímat perspektivu druhých než muži. Tyto vztahy jsou navíc modifikovány věkem, vzděláním a osobnostními charakteristikami. Zahraniční výzkumy tak naznačují, že genderové rozdíly v sociálním fungování ve vyšším věku nejsou lineární ani univerzální, ale jsou ovlivňovány individuálními životními zkušenostmi i širším sociálním kontextem. Je proto vhodné interpretovat je v souvislosti s dalšími sociodemografickými a psychosociálními faktory. Hasmanová Marhánková (2010) v této souvislosti upozorňuje, že podoby stárnutí a chování seniorů jsou významně formovány sociálními normami a institucionálními rámci, zejména konceptem aktivního stárnutí jako normativního ideálu „dobrého“ stáří. Tyto poznatky naznačují, že jednotlivé charakteristiky je vhodné chápat v širším kontextu životní dráhy, sociálních vztahů a dostupných příležitostí k participaci.

1.2 Aktivní stárnutí a další vzdělávání jako rámec pro rozvoj sociálních kompetencí

Koncept aktivního stárnutí byl systematicky rozpracován Světovou zdravotnickou organizací v dokumentu *Active Ageing: A Policy Framework* (WHO, 2002). V tomto dokumentu je aktivní stárnutí vymezeno jako „proces optimalizace příležitostí ke zdraví, participaci a bezpečnosti s cílem zlepšit kvalitu života v průběhu stárnutí“ (WHO, 2002, s. 12) a je chápáno prostřednictvím několika vzájemně provázaných oblastí, mezi něž patří zdraví, participace, bezpečnost a celoživotní učení. Empirická studie

navazující na model aktivního stárnutí (např. Paúl, Ribeiro, & Teixeira, 2012) ukazuje, že jednotlivé determinanty aktivního stárnutí jsou vzájemně propojené a že významnou roli v tomto konceptu hrají vedle zdravotních také psychologické a sociální proměnné. V českém kontextu je tento přístup reflektován jak v odborné literatuře (Kalvach, Zadák, Jiráček *et al.*, 2011), tak v koncepčních dokumentech, které zdůrazňují význam aktivní participace, vzdělávání a sociálního začlenění seniorů jako klíčových faktorů kvality života ve stáří (MPSV, 2019). V návaznosti na tento normativní rámec Hasmanová Marhánková (2010) analyzuje, jak jsou představy aktivního stárnutí konstruovány a reprodukovány v prostředí center pro seniory.

V rámci konceptu aktivního stárnutí hraje další vzdělávání významnou roli jako mechanismus podporující zdraví, sociální participaci a zachování autonomie seniorů. Další vzdělávání přispívá k zachování mentální aktivity, posiluje participaci v sociálních sítích a zvyšuje schopnost seniorů orientovat se v každodenních situacích, které kladou nároky na sociální interakci a komunikaci. Narushimová, Liuová a Diestelkampová (Narushima, Liu, & Diestelkamp, 2018) ukazují, že delší účast seniorů v neformálním vzdělávání je pozitivně spojena s jejich psychickou pohodou, a to i u osob označovaných jako zranitelné. Autoři tuto účast interpretují jako kompenzační strategii, která může posilovat rezervní kapacity důležité pro zvládnutí změn ve stáří. Krupková, Bělík a Nováková (2023) dále poukazují na to, že vzdělávání seniorů plní vedle kognitivní funkce také významnou funkci sociálně-integrační a preventivní, zejména ve vztahu k osamělosti a sociálnímu vyloučení. V tomto smyslu lze dle nás vzdělávací prostředí chápat nejen jako prostor pro osvojování poznatků, ale také jako přirozený kontext pro uplatňování a rozvoj sociálních kompetencí. Tyto poznatky naznačují, že cílené vzdělávací programy mohou představovat účinný nástroj podpory sociálního začlenění seniorů a vytvářet podmínky pro rozvoj jejich sociálních kompetencí.

Choi a Cho (2021) na základě kvalitativní případové studie programů dalšího vzdělávání pro seniory v Koreji poukazují na to, že participace v těchto programech podporuje aktivní stárnutí, a to zejména prostřednictvím uspokojování dříve nenaplněných potřeb a postupného formulování nových životních cílů. Autoři zároveň upozorňují, že vzdělávání seniorů neplní pouze informativní funkci, ale vytváří sociální prostředí, které může podporovat uplatňování a rozvoj dílčích složek sociálních kompetencí, například prostřednictvím sociální interakce, sdílení zkušeností a otevírání

nových životních perspektiv. Tento pohled je v souladu i s českými výzkumy a teoretickými přístupy (Sak & Kolesárová, 2012), které zdůrazňují význam sociálních interakcí a aktivního zapojení seniorů pro udržení kvality života ve stáří.

Vzdělávání seniorů, ať už probíhá v rámci univerzit třetího věku, akademií třetího věku, komunitních programů či dalších neformálních vzdělávacích aktivit, představuje přirozený prostor pro rozvoj dovedností, které se podle výzkumů ukazují pro tuto věkovou skupinu jako zvláště přínosné. Nepředstavuje pouze prostředek získávání nových znalostí, ale je také nástrojem aktivního stárnutí, který podporuje aktivní zapojení starších osob do společnosti a napomáhá rozvíjení jejich schopností a zájmů (Rabušic, 2008; Šerák, 2009).

2. METODOLOGIE

Studie vychází z dat reprezentativního sociologického výzkumu realizovaného v rámci projektu TA ČR *Podpora a rozvoj finanční, digitální, sociální a zdravotní gramotnosti u populace 65+* (TQ01000591). Výzkumný nástroj byl inspirován pojetím sociální kompetence jako kontextově podmíněného a vícedimenzionálního konstruktů, jak jej vymezuje Rose-Krasnorová (1997). Na základě tohoto teoretického rámce byly pro účely výzkumu vytvořeny situační položky zaměřené především na dovednostní (*skills*) úroveň sociální kompetence. Sociální kompetence byly operacionalizovány prostřednictvím souboru 14 situačních položek, které zachycují subjektivně vnímanou obtížnost zvládání typických sociálních situací relevantních pro každodenní život seniorů (např. konfliktní komunikace, emoční otevřenost, navazování kontaktů či reakce na sociální podněty). Položky se zaměřují především na behaviorální a sociálně-kognitivní rovinu sociální kompetence, tedy na oblast sociálních dovedností, která odpovídá dovednostní úrovni (*skills level*) Prism modelu sociální kompetence. Přestože byl model Rose-Krasnorové (1997) formulován převážně na základě vývojověpsychologické literatury, jeho obecné vymezení sociální kompetence jako efektivity v interakci považujeme za využitelné i při výzkumu seniorské populace. Nástroj má tedy charakter autorské baterie situačních položek, vytvořené pro účely tohoto výzkumu a pilotně ověřené v předvýzkumu. Měření má sebehodnotící charakter a zachycuje vnímanou obtížnost zvládání jednotlivých sociálních situací, nikoli objektivně měřený výkon. Výsledky je proto třeba interpretovat

jako indikátor subjektivně vnímané úrovně sociálních kompetencí a míry sebedůvěry v jejich zvládnání. Sebehodnotící přístup může být ovlivněn individuální mírou sebereflexe respondentů, což se v datech projevuje vyšším podílem odpovědí „těžko posoudit“ u některých položek. Tato skutečnost je vnímána nejen jako metodologické omezení, ale také jako analyticky relevantní informace, která může poukazovat na nejistotu, omezenou introspekci či nižší zkušenost s daným typem sociálních situací.

Předvýzkum sloužící k ověření srozumitelnosti a relevance položek byl realizován v dubnu 2024 na souboru 64 respondentů. Vlastní terénní šetření proběhlo v celém Jihočeském kraji v období od 15. do 30. dubna 2024. Sběr dat byl zabezpečován 82 profesionálními tazateli Agentury INRES v celém Jihočeském kraji. Po ukončení terénního šetření proběhla optická a logická kontrola tazatelských archů, kódování a převod dat do elektronické podoby. Následně bylo provedeno vyvážení (vážení) dat a základní matematicko-statistické zpracování. Statistické zpracování dat bylo provedeno v programech SASD 1.5.8 a SPSS.

Údaje byly získány od výběrového souboru o velikosti $N = 403$ respondentů vybraných kvótním výběrem. Reprezentativnost souboru byla odvozena od základního souboru obyvatelstva Jihočeského kraje ve věku 65 a více let a kvóty byly nastaveny pro znaky pohlaví, věku a regionální rozložení v rámci kraje. Z hlediska pohlaví tvoří soubor 176 mužů (43,7 %) a 227 žen (56,3 %), maximální odchylka od základního souboru nepřesahuje 0,2 %. Věkové rozložení respondentů je zachyceno v tabulce 1. Věkové kategorie byly stanoveny s ohledem na často používané rozlišení seniorské populace na skupiny 65–74 let, 75–84 let a 85 a více let, které umožňuje lépe zachytit heterogenitu vyššího věku. Vzhledem k relativně nízkému zastoupení respondentů ve věkové kategorii 85+ ($N = 37$) je třeba interpretovat výsledky statistických testů pro tuto skupinu s opatrností.

Tabulka I: Složení výběrového souboru dle pohlaví a věku

	MUŽI			ŽENY		
	N	%	ODCHYLKA	N	%	ODCHYLKA
65–74 let	111	27,4	-0,1	123	30,5	-0,3
75–84 let	53	13,3	-0,1	79	19,6	+0,3
85 a více let	12	2,8	+0,2	25	6,2	0,0

Z celkem 455 oslovených respondentů odmítlo účast ve výzkumu 52 osob (11,4 %), nejčastěji ze zdravotních důvodů (34,6 %) nebo z nezájmu (25,0 %). Vyšší míra odmítnutí byla zaznamenána u nejstarší věkové skupiny (85+ let: 35,1 %) a u mužů (12,0 % oproti 11,0 % u žen), což je třeba zohlednit při interpretaci výsledků, zejména u nejstarších respondentů. Sledované sociodemografické proměnné zahrnovaly pohlaví, věkovou skupinu (65–74, 75–84, 85+ let) a dále vzdělání, které bylo kategorizováno jako nedokončené základní vzdělání, základní vzdělání, středoškolské vzdělání bez maturity, středoškolské vzdělání s maturitou, vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání. Dalšími sociodemografickými proměnnými byl rodinný stav (svobodný/svobodná, partner/partnerka, ženatý/vdaná, rozvedený/rozvedená, odloučený/odloučená, vdovec/vdova) a přítomnost dětí. Pro účely statistického testování a zajištění dostatečných četností v polích kontingenčních tabulek byly některé nejméně početné kategorie sociodemografických znaků před výpočtem chí-kvadrát testů sloučeny (např. nedokončené základní vzdělání bylo sloučeno se základním, případně kategorie odloučený/odloučená s rozvedený/rozvedená). U znaků, jako je např. vzdělání, rodinný stav, počet dětí apod., nebyla reprezentativnost souboru samostatně sledována. Zjištěné souvislosti ve vztahu k těmto znakům je proto vhodné interpretovat jako indikativní tendence.

Jak bylo výše uvedeno, sociální kompetence byly měřeny prostřednictvím 14 situačních položek, z nichž každá navozovala specifickou sociální situaci. Respondenti hodnotili, jak snadné či obtížné je pro ně danou situaci zvládnout, na pětistupňové škále: 1 = „velmi těžké“, 2 = „docela těžké“, 3 = „těžko posoudit“, 4 = „docela snadné“, 5 = „velmi snadné“. V rámci prvního stupně třídění byly konstruovány frekvenční tabulky s absolutními a relativními četnostmi a základními charakteristikami rozložení (modus, medián, průměr, rozptyl, směrodatná odchylka). Ve druhém stupni třídění byly využity kontingenční tabulky. Normalita rozložení proměnných byla testována pomocí Kolmogorovova-Smirnovova a Shapirova-Wilkova testu; dále byly pro testování statistické významnosti vztahů aplikovány parametrické i neparametrické postupy (Pearsonův chí-kvadrát test, Mann-Whitneyho U test a Kruskalův-Wallisův test). Statistická významnost byla posuzována na hladině $\alpha = 0,05$ a $\alpha = 0,01$.

Sebehodnotící design výzkumu vyžaduje opatrnou interpretaci výsledků zejména u těch kompetencí, u nichž je míra sebereflexe nižší, což se v datech projevuje vyšším podílem odpovědí „těžko posoudit“ u vybraných položek.

Průřezový charakter šetření neumožňuje kauzální interpretaci zjištěných souvislostí a regionální zaměření výzkumu omezuje přímou generalizovatelnost výsledků na celorepublikový kontext. Budoucí výzkum by měl směřovat k longitudinálnímu designu, který by umožnil sledovat změny sociálních kompetencí v čase a lépe objasnit mechanismy stojící za kvantitativně zachycenými rozdíly.

3. VÝSLEDKY A DISKUSE

3.1 Sociální kompetence v sociodemografickém kontextu

Výsledky šetření realizovaného v Jihočeském kraji v rámci projektu TA ČR TQ01000591 přináší informace o subjektivně vnímané obtížnosti zvládnání vybraných sociálních situací u osob ve věku 65 a více let. Tabulka II uvádí přehled 14 situačních položek (indikátorů sociálních kompetencí) seřazených podle průměrné obtížnosti po vyloučení odpovědí „těžko posoudit“. Položky byly hodnoceny na pětibodové škále, kde 1 = „velmi těžké“ a 5 = „velmi snadné“; čím nižší je průměrná hodnota (počítaná pouze z odpovědí 1, 2, 4 a 5), tím obtížnější je pro respondenty danou situaci zvládnout.

Z hlediska obsahového zaměření jsou za nejobtížnější považovány situace spojené s mezikulturním porozuměním (D9; průměr 2,096), emoční otevřeností a sdílením vlastních pocitů (D6; průměr 2,453) a udržením přátelského jednání v asymetrické či konfliktní interakci (D3; průměr 2,474). Relativně vysokou obtížnost mělo také zvládnání konfliktní komunikace (D12; průměr 2,498). Nejnížší obtížnost respondenti připisují sledování reakcí druhých na vlastní slova a chování (D2; průměr 3,041) a vyjadřování pozitivních emocí (D4; průměr 3,236), přičemž vyjadřování radosti či dobré nálady hodnotí většina dotázaných jako spíše snadné. Při interpretaci je však vhodné brát v úvahu i podíl odpovědí „těžko posoudit“, který může u některých položek signalizovat nejistotu v sebehodnocení nebo nižší zkušenost s daným typem situace.

Dále prezentované souvislosti mezi položkami a vybranými sociodemografickými znaky interpretujeme jako asociace. U proměnných bez samostatně ověřené reprezentativnosti je třeba zachovat interpretační opatrnost a považovat zjištění za orientační.

Tabulka II: Celkový přehled obtížnosti sociálních kompetencí – přehled středních hodnot

Označení	Situace (jak je pro vás snadné...)	N*	Průměr	Medián	Modus
D9	Porozumět lidem jiných národů, jiného náboženství či kultury	272	2,096	2	2
D6	Otevřít se druhým se svými pocity a náladami	287	2,453	2	2
D3	Zachovat se přátelsky i k lidem, kteří se tak k vám nechovají	291	2,474	2	2
D12	Umět na konfliktní a útočnou komunikaci reagovat v klidu	295	2,498	2	2
D11	Překonat obavy a oslovovat druhé lidi, říkat si o to, co potřebujete	302	2,543	3	3
D7	Najít si někoho, komu se se vším, co chcete, můžete svěřovat	326	2,552	3	3
D8	Zareagovat rychle na podněty druhých, a to i když nemusíte udělat to, co chtějí	246	2,602	3	2
D1	Všimát si toho, co druzí mají na mysli, ač to otevřeně neříkají	242	2,744	3	3
D14	Najít si svůj postup, jak řešit nepříjemné situace a komunikovat s druhými	288	2,753	3	3
D10	Udržet si ve vztahu k druhým lidem energii	304	2,799	3	3
D13	Najít si svůj vlastní přístup k druhým lidem	286	2,850	3	3
D5	Umět dát najevo druhým lidem, že se vám jejich chování nelíbí, nesouhlasíte s ním	333	2,959	3	3
D2	Všimát si toho, jak na vaše slova a chování druzí lidé reagují	292	3,041	3	3
D4	Umět dát najevo druhým lidem, že máte radost či dobrou náladu	347	3,236	3	3

*N = počet respondentů po vyloučení odpovědí „těžko posoudit“

Vliv vzdělání

Vzdělání se v datech ukazuje jako nejsilnější a nejkonzistentnější sociodemografický faktor spojený s hodnocením obtížnosti sociálních situací. Statisticky významné vztahy byly zjištěny u 13 ze 14 položek. Obecný vzorec je stabilní a naznačuje lineární trend. Respondenti s nižším vzděláním (základní, vyučení / SŠ bez maturity) častěji uvádějí vyšší obtížnost zvládnutí sociálních situací. Se zvyšujícím se stupněm dosaženého vzdělání tato subjektivně vnímaná obtížnost postupně klesá. Respondenti se středoškolským vzděláním s maturitou a absolventi vyšších odborných škol se v hodnocení pohybují ve středních hodnotách, zatímco vysokoškolsky vzdělaní respondenti hodnotí řadu situací jako vůbec nejsnadněji zvládnutelné. Nejsilnější asociace se vzděláním byla zaznamenána u položky D11 (překonat obavy, oslovovat druhé a říci si o pomoc; $\chi^2 = 44,406$, $df = 16$, $p < 0,001$), dále u D14 (řešení nepříjemné situace a komunikace s druhými; $\chi^2 = 40,039$, $df = 16$, $p < 0,001$) a u D7 (moci se svěřit; $\chi^2 = 38,442$, $df = 16$, $p < 0,01$).

Vliv rodinného stavu

Rodinný stav představuje druhý nejsilnější faktor. Statisticky významné souvislosti byly identifikovány u 9 ze 14 položek. Osoby žijící v manželství opakovaně vykazují příznivější hodnocení, výrazně zejména u udržení sociální energie ve vztazích (D10; $\chi^2 = 48,393$, $df = 16$, $p < 0,001$) a u vyjadřování pozitivních emocí (D4; $\chi^2 = 41,393$, $df = 16$, $p < 0,001$). Ovdovělé osoby naopak častěji uvádějí vyšší obtížnost v oblastech emoční exprese a interpersonálního kontaktu, včetně porozumění lidem z odlišného kulturního zázemí (D9; $\chi^2 = 28,225$, $df = 16$, $p < 0,05$) a také v situacích spojených s vyjadřováním nesouhlasu (D5; $\chi^2 = 35,671$, $df = 16$, $p < 0,01$) a se zvládnutím konfliktní komunikace (D12; $\chi^2 = 33,034$, $df = 16$, $p < 0,01$). Tyto rozdíly naznačují, že rodinné zázemí a dostupnost každodenní sociální opory mohou souviset s mírou jistoty a „sociální energie“ při zvládnutí náročnějších interakcí.

Vliv přítomnosti dětí

Ačkoli se přítomnost dětí v rodině neukázala jako plošný determinant, statisticky významně ovlivnila hodnocení u čtyř položek. Osoby bez dětí

častěji uváděly jako snadnější zachovat se přátelsky v nepřátelské situaci (D3; $\chi^2 = 16,486$, $df = 4$, $p < 0,01$). Oproti tomu u klidné reakce na konfliktní komunikaci osoby bez dětí významně častěji uváděly, že je to pro ně docela těžké (D12; $\chi^2 = 13,838$, $df = 4$, $p < 0,01$). Respondenti s dětmi signifikantně častěji hodnotili jako velmi snadné dávat najevo radost a dobrou náladu (D4; $\chi^2 = 16,852$, $df = 4$, $p < 0,01$), zároveň však u situací vyžadujících nalezení vlastního přístupu k lidem (D13; $\chi^2 = 10,296$, $df = 4$, $p < 0,05$) a u zmíněného zvládání konfliktů (D12) častěji volili odpověď „těžko posoudit“. Tyto výsledky naznačují, že přítomnost dětí sice podporuje expresi pozitivních emocí, ale může zvyšovat nejistotu v hodnocení náročnějších interakcí.

Vliv věku a pohlaví

Věk se statisticky významně projevil u dvou položek, a to u udržení sociální energie ve vztazích (D10; $\chi^2 = 23,807$, $df = 8$, $p < 0,01$) a sledování reakcí druhých (D2; $\chi^2 = 20,996$, $df = 8$, $p < 0,01$). V obou případech se s rostoucím věkem zvyšuje subjektivně vnímaná obtížnost, přičemž u skupiny 85+ je patrný vyšší podíl hodnocení „velmi těžké“. S ohledem na nižší počet respondentů v kategorii 85+ je však nutné interpretovat rozdíly v této skupině obezřetně. Z hlediska pohlaví byl identifikován jediný statisticky významný vztah – ženy častěji volily odpověď „těžko posoudit“ u položky D5 (vyjadřování nesouhlasu; $\chi^2 = 10,148$, $df = 4$, $p < 0,05$), což může souviset spíše s rozdíly ve stylu sebehodnocení či interpretaci položky než s „výkonovou“ odlišností v dané oblasti.

Volba odpovědi „těžko posoudit“ jako možný indikátor míry sebereflexe

Zvláštní pozornost si zasluhuje podíl odpovědi „těžko posoudit“, který je u některých položek výrazný. Nejčastěji se tato volba objevuje u D1 (39,9 %), D8 (38,9 %) a D9 (32,5 %), zatímco nejnižší podíl byl zaznamenán u D4 (13,9 %) a D5 (17,4 %). Vyšší četnost odpovědi „těžko posoudit“ může odrážet více procesů: (a) vyšší introspektivní a interpretační náročnost položek (např. odhad implicitních významů či rychlá reakce na podněty), (b) nižší míru zkušenosti s daným typem situace (např. mezikulturní kontakt), (c) nejistotu v sebehodnocení nebo (d) odlišné porozumění formulaci položky. Současně platí, že tato volba je častější u méně vzdělaných respondentů, což může

souviset s rozdíly v sebereflexi a metakognitivní náročnosti sebehodnocení. Vzhledem k povaze dat však nelze jednotlivá vysvětlení od sebe spolehlivě oddělit. Pro praxi dalšího vzdělávání je tento nálezn významný, neboť může naznačovat, že vedle rozvoje konkrétních sociálních dovedností může být účelné cíleně podporovat také sebereflexi a „pojmenování“ typických sociálních situací, které mohou fungovat jako předpoklad účinné práce se sociálními kompetencemi.

3.2 Diskuse výsledků v kontextu dalšího vzdělávání

Nejvýraznějším zjištěním předkládané studie je konzistentní souvislost mezi úrovní dosaženého vzdělání a hodnocením obtížnosti sociálních situací, což je v souladu s širšími poznatky o roli vzdělání jako dlouhodobého psychosociálního zdroje ve stáří. Efekty vzdělání zde pravděpodobně nepůsobí pouze prostřednictvím osvojené úrovně obecných znalostí, ale také prostřednictvím širších adaptačních zdrojů, jako je vyšší orientace v sociálních situacích, vyšší sebedůvěra a efektivnější využívání strategií jednání. Empirická data současně naznačují, že vzdělání může souviset i s odlišnou mírou sebereflexe, což se může nepřímou odrazet i ve volbě odpovědi „těžko posoudit“ u některých položek.

Z hlediska praxe podpory procesů dalšího vzdělávání z toho plyne důležitý závěr: senioři s nižším vzděláním, kteří by z cílené podpory sociálních dovedností mohli těžit výrazně, se vzdělávacích aktivit často účastní méně. Tento závěr je v souladu se širší literaturou, na niž odkazují také Narushimová, Liuová a Diestelkampová (Narushima, Liu, & Diestelkamp, 2018), podle níž je participace v dalším vzdělávání ve vyšším věku nerovnoměrně rozložena a je ovlivněna osobními i strukturálními bariérami. Pro instituce organizující programy a kurzy dalšího vzdělávání to znamená potřebu cíleného oslovování této skupiny, a to zejména prostřednictvím důrazu na dostupnost (finanční i místní), obsah vycházející z konkrétních situací každodenního života a bezpečné, podpůrné prostředí, které snižuje obavy z neúspěchu a podporuje postupné zapojení méně sebejistých účastníků.

Je tak třeba zdůraznit, že účast seniorů ve vzdělávání není podmíněna pouze sociodemografickými charakteristikami. Významnou roli mohou sehrávat také individuální faktory, jako je motivace k učení, vnímaná sebeúčinnost, zdravotní stav, osobnostní charakteristiky nebo předchozí

vzdělávací zkušenosti. Tyto proměnné nebyly v předkládané studii sledovány a představují jeden z limitů interpretace výsledků.

Druhou oblastí zasluhující pozornost je znevýhodněná pozice ovdovělých respondentů. Tento výsledek koresponduje se zjištěními, že ovdovění neznamená pouze emoční ztrátu, ale i narušení dříve sdíleného sociálního a behaviorálního rámce každodenního života, a může tak zvyšovat sociální zranitelnost ve vyšším věku, zvláště pokud dochází k oslabení kvalitních vztahových vazeb. Utzová, Caserta a Lund (Utz, Caserta, & Lund, 2012) zmiňují, že úmrtí partnera představuje nejen psychickou zátěž, ale i zásah do sociálního a každodenního fungování jedince, zatímco Pinquart a Sörensenová (Pinquart & Sörensen, 2001) zdůrazňují význam kvality sociálních vztahů jako klíčového faktoru spojeného s osamělostí ve stáří. U ovdovělých osob tak mohou vzdělávací a komunitní programy plnit nejen vzdělávací, ale i sociálně-integrační funkci, zejména pokud vytvářejí prostor pro obnovu sociálních kontaktů, sdílení zkušeností a formulaci nových životních cílů. V tomto ohledu lze navázat i na závěry Choie a Choa (Choi & Cho, 2021), podle nichž participace seniorů ve vzdělávacích programech podporuje aktivní stárnutí právě skrze nové cíle a sociálně podnětné prostředí.

Specifickou pozornost v diskusním rámci zasluhuje zjištění o vlivu přítomnosti dětí. Výsledky ukázaly, že ačkoliv rodinné zázemí s dětmi usnadňuje vyjadřování pozitivních emocí, u náročnějších sociálních interakcí (jako je klidná reakce na konfliktní komunikaci či udržení přátelského jednání v asymetrických situacích) vykazují respondenti s dětmi paradoxně vyšší míru nejistoty či obtíží než osoby bez dětí. Tento jev může souviset s tím, že rodinné prostředí sice poskytuje bezpečný prostor pro pozitivní sdílení, avšak nemusí jedince nutně připravovat na konstruktivní řešení vysoce konfliktních situací vně rodiny. Osoby bez dětí mohou být naopak nuceny více a častěji spoléhat na širší, nezřídká i méně vstřícné sociální sítě, což může jejich schopnost asertivně zvládat konflikty posilovat. Pro praxi dalšího vzdělávání z toho plyne, že programy zaměřené na asertivitu a práci s konfliktem jsou vysoce relevantní plošně. Nelze automaticky předpokládat, že senioři s dětmi a rozvětvenou rodinou disponují kompetencemi pro zvládání všech typů sociálních zátěží.

Z hlediska tematického cílení intervencí se jako klíčové ukazují zejména oblasti, které respondenti hodnotí jako nejobtížnější. Je mezi nimi mezikulturní porozumění, emoční otevřenost a udržení přátelského jednání i vůči lidem, kteří se tak k respondentovi nechovají. Relativně vysokou obtížnost

mělo také konstruktivní zvládnání konfliktní komunikace. V případě mezikulturního porozumění lze uvažovat o vlivu historicky podmíněné kulturní homogenity prostředí, v němž současná seniorská generace vyrůstala, a o nižších interkulturních zkušenostech v průběhu vzdělávání i životní dráhy. Současný společenský vývoj přitom zvyšuje nároky na interkulturní orientaci a vzdělávací programy mohou přispět ke snižování komunikačních bariér, zejména pokud vycházejí z konkrétních situací blízkých každodennosti účastníků.

Emoční otevřenost a zvládnání konfliktů představují oblasti úzce související s kvalitou mezilidských vztahů a prevencí sociální izolace. Rozvoj těchto oblastí prostřednictvím strukturovaných skupinových programů (emoční komunikace, asertivita, práce s konfliktem) tak může mít vedle vzdělávací roviny i významný preventivní potenciál. Tento výklad je v souladu se zjištěními Narushimové, Liuové a Diestelkampové (Narushima, Liu, & Diestelkamp, 2018), které poukazují na skutečnost, že participace seniorů v neformálním vzdělávání může podporovat psychickou pohodu posilováním rezervních kapacit a sociálních zdrojů, a to i u osob označovaných jako zranitelné.

Z analytického hlediska je zajímavé, že věk a pohlaví se v datech projevují slaběji než vzdělání a rodinný stav. Slabý věkový efekt může souviset s tím, že řada položek zachycuje spíše strategie jednání a sebedůvěru, které mohou být ve stáří částečně kompenzovány životní zkušeností. Rozdíly mezi pohlavími se pak mohou projevovat spíše v rovině sebehodnocení (např. častější volba odpovědi „těžko posoudit“) než v samotné obtížnosti situací.

Rozšiřující interpretační rovinu představuje digitální prostředí, do něhož se část sociálních interakcí seniorů postupně přesouvá. Data ČSÚ (2024) ukazují ve skupině 65+ rostoucí míru využívání internetu i digitálních služeb, přičemž „digitální inkluze“ je výrazně stratifikována vzděláním. Aktualizovaný rámec *DigComp 3.0* (Cosgrove & Cachia, 2025) akcentuje v oblasti komunikace a spolupráce schopnost interakce v digitálním prostředí s ohledem na rozmanitost, kontext komunikace a omezení digitálních technologií. Tematicky se tak překrývá s oblastmi identifikovanými jako obtížné, zejména s mezikulturním porozuměním, zvládnáním konfliktů a adaptací komunikačního chování na specifické situace. V digitálně zprostředkované komunikaci navíc dochází k omezení některých neverbálních vodítek a často i k časovému oddělení interakce, což zvyšuje nároky na interpretaci sdělení a konstrukci porozumění. Pro praxi z toho plyne, že rozvoj sociálních

kompetencí je vhodné propojit také s rozvojem digitálních kompetencí, tedy nejen učit ovládání nástrojů, ale také podporovat kvalitu a autenticitu mezilidské komunikace v digitálním prostředí.

ZÁVĚR

Předkládaná studie přináší empiricky podložený přehled subjektivně vnímané obtížnosti zvládání sociálních situací (indikátorů sociálních kompetencí) u populace 65+ v Jihočeském kraji a analyzuje souvislosti tohoto hodnocení s vybranými sociodemografickými charakteristikami. Výběrový soubor ($N = 403$) byl konstruován tak, aby odpovídal struktuře populace regionu z hlediska pohlaví, věku a regionálního rozložení, což umožňuje interpretovat zjištění jako relevantní pro populaci seniorů v daném kraji. Za prvé se ukazuje, že nejvýznamnějším sociodemografickým faktorem je vzdělání. Jedinci s nižší úrovní vzdělání častěji uvádějí vyšší obtížnost v řadě situací a zároveň častěji volí odpověď „těžko posoudit“, což může souviset s nižší jistotou v sebehodnocení a menší mírou uvědomování si některých kompetencí. Tento výsledek má důležité důsledky pro oblast dalšího vzdělávání – programy by měly systematictěji cílit na osoby s nižším vzděláním a snižovat bariéry účasti, např. prostřednictvím vyšší dostupnosti, prakticky zaměřeného obsahu a podpůrného prostředí.

Za druhé se jako významný faktor ukazuje rodinný stav, zejména ovdovělost, která je spojena s vyšší obtížností v oblastech emoční exprese, interpersonální komunikace a udržování sociální „energie“. Vzdělávací a komunitní programy mohou v tomto ohledu plnit nejen vzdělávací, ale i sociálně-integrační funkci a cíleně podporovat obnovu sociálních vazeb a rozvoj komunikačních a emočních dovedností u této skupiny.

Za třetí, identifikované obtížné oblasti, kterými jsou mezikulturní porozumění, emoční otevřenost, udržení přátelského jednání i vůči lidem, kteří se k nám tak nechovají, a zvládání konfliktní komunikace vymezují konkrétní tematické okruhy pro budoucí vzdělávací a intervenční programy v souladu s rámcem aktivního stárnutí a s poznatky o sociálně-integračním přínosu dalšího vzdělávání. Zjištění zároveň podporují pojetí rozvoje sociálních kompetencí jako legitimního a empiricky podloženého cíle vzdělávacích aktivit ve vyšším věku.

Výsledky je však třeba interpretovat s ohledem na sebehodnotící povahu měření a průřezový design šetření. Interpretace výsledků je limitována

skutečností, že sociální kompetence byly posuzovány prostřednictvím subjektivního sebehodnocení respondentů. Získané výsledky proto vypovídají především o vnímané obtížnosti sociálních situací a nemusí plně odrážet skutečnou úroveň sociálních kompetencí. Dalším omezením studie je regionální ukotvení výzkumného souboru. Respondenti pocházeli výhradně z Jihočeského kraje, a nelze proto vyloučit, že některé zjištěné souvislosti jsou částečně ovlivněny specifickými charakteristikami tohoto regionu. Regionální rozdíly mohou souviset například s dostupností vzdělávacích aktivit pro seniory, úrovní občanské participace, hustotou sociálních sítí či nabídkou komunitních služeb. Budoucí výzkumy by proto měly věnovat větší pozornost meziregionálnímu srovnání, které by umožnilo lépe posoudit zobecnitelnost prezentovaných výsledků. Přesto studie přispívá k empiricky ukotvené geragogice a nabízí konkrétní podněty pro cílení vzdělávacích a intervenčních strategií na skupiny seniorů, které jsou z hlediska celoživotního vzdělávání nejvíce znevýhodněné.

LITERATURA

- Balki, E., Hayes, N., & Holland, C. (2023). The Indirect Impact of Educational Attainment as a Distal Resource for Older Adults on Loneliness, Social Isolation, Psychological Resilience, and Technology Use During the COVID-19 Pandemic: Cross-Sectional Quantitative Study. *JMIR Aging*, 6, e47729. Dostupné z: <https://doi.org/10.2196/47729>.
- Cosgrove, J., & Cachia, R. (2025). *DigComp 3.0: European Digital Competence Framework – Fifth edition (JRC144121)*. Publications Office of the European Union. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2760/0001149>.
- Čepelka, O. (2019). Výzkumné studie a indexy pro hodnocení kvality života seniorů a aktivního stárnutí. *Demografie*, 61(2), s. 137–148. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107508/a4298fcf-001c-3b1e-0fbf-8c825578e512/13005319q2_137.pdf?version=1.0.
- Český statistický úřad (2024). *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami – 2024*. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty/vyuzivani-informacnich-a-komunikacnich-technologii-v-domacnostech-a-mezi-osobami-2024>.
- Český statistický úřad (2025). *Projekce obyvatelstva*. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/seniori-v-datech/projekce-obyvatelstva>.
- Český statistický úřad (2026). *Senioři*. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/seniori>.

- Fierloos, I. N., Tan, S. S., Williams, G., Alhambra-Borrás, T., Koppelaar, E., Bilajac, L., Verma, A., Markaki, A., Mattace-Raso, F., Vasiljev, V., Franse, C. B., & Raat, H. (2021). Socio-demographic characteristics associated with emotional and social loneliness among older adults. *BMC Geriatrics*, 21, 114. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/s12877-021-02058-4>.
- Georgi, H., Dragomirecká, E., Jarolímová, E. et al. (2024). *Psychologie stárnutí a stáří*. Praha: Grada.
- Grossmann, I., Na, J., Varnum, M. E. W., Park, D. C., Kitayama, S., & Nisbett, R. E. (2010). Reasoning about social conflicts improves into old age. *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.*, 107(16), s. 7246–7250. Dostupné z: <https://doi.org/10.1073/pnas.1001715107>.
- Hasmanová Marhánková, J. (2010). Konstruování představ aktivního stárnutí v centrech pro seniory. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 46(2), s. 211–234. Dostupné z: <https://doi.org/10.13060/00380288.2010.46.2.02>.
- Henry, J. D., Grainger, S. A., & von Hippel, W. (2023). Determinants of social cognitive aging: Predicting resilience and risk. *Annual Review of Psychology*, 74, s. 167–192. Dostupné z: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-033020-121832>.
- Hupková, M. (2013). Sociálna kompetencia a možnosti jej kultivácie v podmienkach univerzity tretieho veku. *Paidagogos*, 2(7), s. 90–106. Dostupné z: <http://www.paidagogos.net/issues/2013/2/article.php?id=7>.
- Choi, I., & Cho, S. R. (2021). A case study of active aging through lifelong learning: Psychosocial interpretation of older adult participation in evening schools in Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(17), s. 9232. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/ijerph18179232>.
- Kalvach, Z., Zadák, Z., Jiráček, R., Zavázalová, H., Sucharda, P. et al. (2011). *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada.
- Krupková, K., Bělík, V., & Nováková, B. (2023). Senior education as a form of prevention from social exclusion. *Edukacja dorosłych*, 87(2), s. 113–123. Dostupné z: <https://doi.org/10.12775/ED.2022.017>.
- Kubalčíková, K., Havlíková, J., Hubíková, O., & Dohnalová, Z. (2015). *Sociální práce se seniory v kontextu kritické gerontologie*. Brno: MUNI Press.
- Mitchell, U. A., Ailshire, J. A., Brown, L. L., Levine, M. E., & Crimmins, E. M. (2018). Education and Psychosocial Functioning Among Older Adults: 4-year Change in Sense of Control and Hopelessness. *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(5), s. 849–859. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/geronb/gbw031>.

- Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014). *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období 2013 až 2017*. Praha: MPSV. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/953091/NAP_CZ_web.pdf.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí (2019). *Strategie přípravy na stárnutí společnosti 2019–2025*. Praha: MPSV. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/documents/21802/12197101/Strategie+p%C5%99%C3%ADpravy+na+st%C3%A1rnut%C3%AD+spole%C4%8Dnosti+2019+-+2025/4ae13440-2b33-45d4-84b4-82a8c899d12d?version=1.0&t=1571399623057>.
- Mühlpachr, P. (2017). *Kvalita života seniorů*. Sládkovičovo: Fakulta sociálních studií, VŠ Danubius.
- Narushima, M., Liu, J., & Diestelkamp, N. (2018). Lifelong Learning in Active Ageing Discourse: Its Conserving Effect on Wellbeing, Health and Vulnerability. *Ageing & Society*, 38(4), s. 651–675. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0144686X16001136>
- Paúl, C., Ribeiro, O., & Teixeira, L. (2012). Active Ageing: An Empirical Approach to the WHO Model. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 382972. Dostupné z: <https://doi.org/10.1155/2012/382972>.
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2001). Influences on loneliness in older adults: A meta-analysis. *Basic and Applied Social Psychology*, 23(4), s. 245–266. Dostupné z: https://doi.org/10.1207/S15324834BASP2304_2.
- Rabušic, L. (2008). Senioři a jejich vzdělávání. In Rabušicová, M. & Rabušic, L. (Eds.), *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. S. 265–288. Brno: Masarykova univerzita.
- Rose-Krasnor, L. (1997). The Nature of Social Competence: A Theoretical Review. *Social Development*, 6(1), s. 111–135. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x>.
- Sommerlad, A., Huntley, J., Livingston, G., Rankin, K. P., & Fancourt, D. (2021). Empathy and its associations with age and sociodemographic characteristics in a large UK population sample. *PLoS ONE*, 16(9), e0257557. Dostupné z: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0257557>.
- Sak, P., & Kolesárová, K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada.
- Šerák, M. (2009). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.
- Špatenková, N., & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů: Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada.
- Utz, R. L., Caserta, M., & Lund, D. (2012). Grief, Depressive Symptoms, and Physical Health Among Recently Bereaved Spouses. *The Gerontologist*, 52(4), s. 460–471. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/geront/gnr110>.

- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II: Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
- World Health Organization (2002). *Active ageing: A policy framework*.
Dostupné z: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf.

Střet zájmů

Autoři prohlašují, že neexistuje žádný střet zájmů.

Dostupnost dat

Zdrojová data jsou dostupná v repozitáři Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. DOI: 20.500.14390/49480.

Financování

Projekt č. TQ01000591 je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury České republiky v rámci programu SIGMA.

Kontakt

PhDr. Miroslav Procházka, Ph.D., MBA: mproch@pf.jcu.cz
doc. PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D., MBA: mviteckova@pf.jcu.cz
doc. Ing. Iva Brabcová, Ph.D.: brabcova@zsf.jcu.cz
Mgr. Věra Hellerová, Ph.D.: hellerova@zsf.jcu.cz
doc. PhDr. Sylva Bártlová, Ph.D.: sbartlova@zsf.jcu.cz
Mgr. Helena Michálková, Ph.D.: michalkova@zsf.jcu.cz
doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.: tsubrt@ef.jcu.cz
Mgr. Ing. Jiří Sissak, Ph.D.: jsissak@pf.jcu.cz

<https://doi.org/10.11118/lifele20261601087>

